

1. Direkt szorzat

A direkt szorzat fogalma

Az n magas oszlopvektorok vektorteret alkotnak. Ebben a műveletet „*komponensenként*” végezzük. Ezt akkor is megtehetjük, ha a komponensek csoportelemek. Kényelmesebb lesz „sorvektorokkal” dolgozni.

4.9.2. Definíció

Legyenek G_1, \dots, G_n csoportok, és $G_1 \times \dots \times G_n$ a (g_1, \dots, g_n) sorozatok halmaza, ahol $g_i \in G_i$ minden i -re.

$$(g_1, \dots, g_n)(h_1, \dots, h_n) = (g_1 h_1, \dots, g_n h_n)$$

(az i -edik komponensben a G_i csoport szorzását végezzük).

Egységelem: (e_1, \dots, e_n) , ahol e_i a G_i egységeleme.

Inverz: $(g_1, \dots, g_n)^{-1} = (g_1^{-1}, \dots, g_n^{-1})$ (komponensenként).

Asszociativitás: **HF**. Tehát csoportot kaptunk.

Ez a G_1, \dots, G_n csoportok *direkt szorzata*.

Példák direkt szorzatra

A sík vektorai az összeadásra éppen $\mathbb{R}^+ \times \mathbb{R}^+$. Ugyanígy $\mathbb{C}^+ \cong \mathbb{R}^+ \times \mathbb{R}^+$, hiszen \mathbb{C} elemeit ugyanúgy kell összeadni, mint a síkvektorokat.

Mi lesz $g = (2, 3)$ rendje $\mathbb{Z}_9^\times \times \mathbb{Z}_5^\times$ -ben?

$$g^1 = (2, 3), g^2 = (4, 4), g^3 = (8, 2), g^4 = (7, 1),$$

$$g^5 = (5, 3), g^6 = (1, 4), g^7 = (2, 2), g^8 = (4, 1),$$

$$g^9 = (8, 3), g^{10} = (7, 4), g^{11} = (5, 2), g^{12} = (1, 1).$$

Vagyis g rendje 12. De $o_9(2) = 6$, $o_5(3) = 4$ és $12 = [6, 4]$.

4.9.4. Állítás (bizonyítás HF)

Egy direkt szorzat tetszőleges elemének rendje a komponensei rendjeinek *legkisebb közös többszöröse*, illetve végtelen, ha a komponensek között van végtelen rendű.

Ciklikus csoportok direkt felbontása

Mi lesz $g = (1, 1)$ rendje $\mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_3^+$ -ban? 1 rendje \mathbb{Z}_2^+ -ban 2 és 1 rendje \mathbb{Z}_3^+ -ban 3.

Így $o(g) = [2, 3] = 6$. De $\mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_3^+$ rendje is 6. Ezért ez ciklikus csoport, és így

$$\mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_3^+ \cong \mathbb{Z}_6^+.$$

4.9.8. Következmény (bizonyítás hasonlóan)

Ha m és n relatív prímek, akkor $\mathbb{Z}_n^+ \times \mathbb{Z}_m^+ \cong \mathbb{Z}_{nm}^+$.

Ugyanígy több tényezőre, pl. $\mathbb{Z}_{60}^+ \cong \mathbb{Z}_4^+ \times \mathbb{Z}_3^+ \times \mathbb{Z}_5^+$. Megfordítás:

4.9.8. Következmény (HF)

Ha $G \times H$ véges ciklikus csoport, akkor G és H is ciklikus, és rendjük relatív prím.

Ötlet: $G \times H$ -nak van G -vel izomorf részcsoportja (és faktora is).

A \mathbb{Z}_n^\times csoportok direkt felbontása

E.4.4. Tétel (Függelék)

Ha m és n relatív prímelek, akkor $\mathbb{Z}_n^\times \times \mathbb{Z}_m^\times \cong \mathbb{Z}_{nm}^\times$.

A bizonyítást lásd a jegyzetben, a vizsgára tudni kell. Speciálisan adódik, hogy a φ Euler-függvény multiplikatív.

Emlékeztető: A g szám *primitív gyök* modulo n , ha hatványai kiadják az összes redukált maradékosztályt mod n . Vagyis a primitív gyökök a \mathbb{Z}_n^\times csoport generátorelemei.

Tétel

Pontosan akkor létezik primitív gyök mod n , ha $n = 1, 2, 4$, vagy egy páratlan prímszám, vagy annak kétszerese.

Lásd a jegyzetben: 4.9.10, 4.4.33, 4.9.36. A vizsgára csak a következő speciális eset bizonyítását kell tudni.

Szükséges feltétel primitív gyök létezésére

4.9.10. Gyakorlat

Ha létezik primitív gyök modulo n , akkor n vagy prímszám, vagy egy prímszám kétszerese.

Bizonyítás

Tudjuk, hogy ciklikus csoportok direkt szorzata csak akkor lehet ciklikus, ha rendjeik relatív prímelek. Legyen n a q_1, \dots, q_k páronként relatív prím (1-nél nagyobb) prímszámok szorzata. Láttuk, hogy $\mathbb{Z}_n^\times \cong \mathbb{Z}_{q_1}^\times \times \dots \times \mathbb{Z}_{q_k}^\times$.

Ha $q_i = p^m$ (p prím), akkor $\mathbb{Z}_{q_i}^\times$ rendje $\varphi(q_i) = (p-1)p^{m-1}$. Ez csak akkor lehet páratlan, ha $p = 2$ és $m = 1$, azaz $q_i = 2$. A páronként relatív prím $\varphi(q_i)$ számok közül csak egy lehet páros. Ezért legfeljebb két q_i lehet, és ha kettő van, akkor az egyik 2-vel egyenlő. \square

A véges Abel-csoportok alaptétele

4.9.15. Tétel (NB)

Minden véges Abel-csoport felbontható *prímszámrendű ciklikus csoportok direkt szorzatára*. A tényezők rendjei a sorrendtől eltekintve egyértelműen meghatározottak. Azaz ha nézzük G ilyen felbontásait, akkor minden q prímszámra a q rendű tényezők száma mindegyik felbontásban ugyanannyi.

Példa

Hány 24 elemű Abel-csoport létezik (izomorfia erejéig)?

A lehetséges tényezők rendjei a 24 szám prímszámgyököi, azaz 2, 4, 8, 3. Ilyen elemszámú tényezőkből kell a 24-et kikombinálni. A lehetőségek a következők:

$$\mathbb{Z}_3^+ \times \mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_2^+, \quad \mathbb{Z}_3^+ \times \mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_4^+, \quad \mathbb{Z}_3^+ \times \mathbb{Z}_8^+.$$

Így izomorfia erejéig 3 darab 24 rendű Abel-csoport van.

2. A direkt szorzat belső jellemzése

A projekciók és magjaik

Az $A \times B$ direkt szorzat elemei az összes (a, b) párok, ahol $a \in A$ és $b \in B$.
Szorzás: $(a_1, b_1)(a_2, b_2) = (a_1a_2, b_1b_2)$.

Legyen $\pi_1 : A \times B \rightarrow A$, ahol $\pi_1 : (a, b) \mapsto a$.

Legyen $\pi_2 : A \times B \rightarrow B$, ahol $\pi_2 : (a, b) \mapsto b$.

Ez a két *projekció* (homomorfizmus).

4.9.11. Állítás

Legyen $\text{Ker}(\pi_2) = A^* = \{(a, 1_B) : a \in A\} = A \times \{1_B\}$;

Legyen $\text{Ker}(\pi_1) = B^* = \{(1_A, b) : b \in B\} = \{1_A\} \times B$.

Ezek tehát *normálosztók* $A \times B$ -ben.

A homomorfizmustétel miatt $(A \times B)/A^* \cong B$ és $(A \times B)/B^* \cong A$.

Nyilván $A^* \cap B^* = (1_A, 1_B)$.

Továbbá $A^*B^* = A \times B$, mert $(a, b) = (a, 1_B)(1_A, b)$.

Felcserélhető elemek

4.8.25. Gyakorlat

Ha A, B normálosztók egy csoportban és $A \cap B = \{1\}$, akkor A minden eleme *felcserélhető* B minden elemével.

Bizonyítás

Legyen $a \in A$ és $b \in B$. Tekintsük a $g = aba^{-1}b^{-1}$ elemet. Belátjuk, hogy $g \in B$. Nyilván $g = (aba^{-1})b^{-1}$, itt aba^{-1} a b -nek a -val vett konjugáltja. A B normálosztó zárt a konjugálásra, így $aba^{-1} \in B$. Mivel B részcsoport, zárt az inverzképzésre és a szorzásra, így $b^{-1} \in B$ és $g \in B$. A $g = a(ba^{-1}b^{-1})$ felírásból ugyanígy $g \in A$. Tehát $g \in A \cap B = \{1\}$, vagyis $1 = g = aba^{-1}b^{-1}$. Innen b -vel, majd a -val jobbról szorozva $ba = ab$. \square

$[a, b] = aba^{-1}b^{-1}$ az a és b elemek *kommutátora*.

Direkt felbontás keresése

4.9.12. Tétel

Legyen G csoport, és A, B normálosztók G -ben úgy, hogy $A \cap B = \{1\}$ és $AB = G$. Ekkor $G \cong A \times B$.

Bizonyítás

G minden eleme előáll ab alakban, ahol $a \in A$ és $b \in B$. Ez *egyértelmű*: ha $ab = a'b'$, ahol $a' \in A$ és $b' \in B$, akkor $a'^{-1}a = b'b^{-1} =: g$. A bal oldal A -nak, a jobb B -nek eleme. Tehát $g \in A \cap B = \{1\}$, ezért $a'^{-1}a = 1$ miatt $a = a'$, és $b = b'$. Így a $\varphi : (a, b) \mapsto ab$ leképezés *bijekció* $A \times B$ és G között.

Kell: φ *szorzattartó*. Láttuk, hogy $A \cap B = \{1\}$ miatt A elemei *felcserélhetők* B elemeivel. Ha $a, a' \in A$ és $b, b' \in B$, akkor $a'b = ba'$, így $\varphi((a, b)(a', b')) = \varphi((aa', bb')) = aa'bb' = aba'b' = \varphi((a, b))\varphi((a', b'))$. \square

Több tényezőes direkt szorzat

Lineáris algebrában ugyanez a feltétel szerepelt: $V = U \oplus W$ ha $U \cap W = \{0\}$ és $U + W = V$. Ebből az additív csoportra kapunk direkt felbontásokat. Például a sík két koordinátatengely direkt összege.

Ha e, f, g origón átmenő, páronként különböző egyenesek, akkor a sík (additív csoportja) *nem lesz* $e \oplus f \oplus g$.

4.9.14. Gyakorlat

A G csoport akkor és csak akkor izomorf $A \times B \times C$ -vel, ha vannak benne ezekkel izomorf olyan A^*, B^*, C^* normálosztók, hogy $G = A^*B^*C^*$, továbbá $A^* \cap (B^*C^*) = \{1\}$, $B^* \cap (A^*C^*) = \{1\}$, $C^* \cap (A^*B^*) = \{1\}$. \square

Véges sok tényezőre: mindegyik „diszjunkt” a többiek szorzatától.

Példa direkt felbontásra

4.9.3. Gyakorlat

Legyen $G = \mathbb{Z}_8^\times$. Minden elem másodrendű, kivéve 1.

Ha $A = \{1, 3\}$, $B = \{1, 5\}$, $C = \{1, 7\}$,

akkor $G \cong A \times B \cong A \times C \cong B \times C \cong \mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_2^+$.

Abel-csoportban minden részcsoporth normálosztó.

Ha A, B részcsoporthok, akkor $|AB| = |A||B|/|A \cap B|$ (4.4.31. Gyakorlat). Így

ha $A \cap B = \{1\}$, akkor $|AB| = |A||B|$.

4.9.25. Gyakorlat

Legyen $G = D_6$ (a 12 elemű diédercsoport).

Ha $A = \{1, f^3\}$ és $B = \{1, f^2, f^4, t, tf^2, tf^4\}$, akkor $G = D_6 \cong A \times B \cong \mathbb{Z}_2^+ \times D_3$.

A B a szabályos hatszögbe írt szabályos háromszöget (mindegy melyiket) megőrző szimmetriákból álló részcsoporth.

3. A csoportok osztályozása

Ismétlés

Minden *kételemű* csoport izomorf \mathbb{Z}_2^+ -szal.

4.4.23. Tétel

Ha p prím, akkor minden p *rendű* csoport izomorf \mathbb{Z}_p^+ -szal.

Vagyis *izomorfia erejéig* csak egy darab p elemű csoport van.

\mathbb{Z}_5^\times	1	2	3	4	\mathbb{Z}_8^\times	1	3	5	7	\mathbb{Z}_4^+	0	1	2	3
1	1	2	3	4	1	1	3	5	7	0	0	1	2	3
2	2	4	1	3	3	3	1	7	5	1	1	2	3	0
3	3	1	4	2	5	5	7	1	3	2	2	3	0	1
4	4	3	2	1	7	7	5	3	1	3	3	0	1	2

$\mathbb{Z}_4^+ \cong \mathbb{Z}_5^\times$, de nem izomorfak \mathbb{Z}_8^\times -cal, mert abban nincs negyedrendű elem, vagyis nem ciklikus.

Négyelemű csoportok

A *Klein-csoport*: minden elem négyzete az egységelem; Bármely két egységtől különböző elem szorzata a harmadik.

Klein:	<table border="1"> <tr><td></td><td>1</td><td>a</td><td>b</td><td>c</td></tr> <tr><td>1</td><td>1</td><td>a</td><td>b</td><td>c</td></tr> <tr><td>a</td><td>a</td><td>1</td><td>c</td><td>b</td></tr> <tr><td>b</td><td>b</td><td>c</td><td>1</td><td>a</td></tr> <tr><td>c</td><td>c</td><td>b</td><td>a</td><td>1</td></tr> </table>		1	a	b	c	1	1	a	b	c	a	a	1	c	b	b	b	c	1	a	c	c	b	a	1
	1	a	b	c																						
1	1	a	b	c																						
a	a	1	c	b																						
b	b	c	1	a																						
c	c	b	a	1																						

ciklikus:	<table border="1"> <tr><td></td><td>1</td><td>g</td><td>g²</td><td>g³</td></tr> <tr><td>1</td><td>1</td><td>g</td><td>g²</td><td>g³</td></tr> <tr><td>g</td><td>g</td><td>g²</td><td>g³</td><td>1</td></tr> <tr><td>g²</td><td>g²</td><td>g³</td><td>1</td><td>g</td></tr> <tr><td>g³</td><td>g³</td><td>1</td><td>g</td><td>g²</td></tr> </table>		1	g	g ²	g ³	1	1	g	g ²	g ³	g	g	g ²	g ³	1	g ²	g ²	g ³	1	g	g ³	g ³	1	g	g ²
	1	g	g ²	g ³																						
1	1	g	g ²	g ³																						
g	g	g ²	g ³	1																						
g ²	g ²	g ³	1	g																						
g ³	g ³	1	g	g ²																						

Példák Klein-csoportra:

A téglalap/rombusz szimmetriacsoportja, \mathbb{Z}_8^\times , \mathbb{Z}_{12}^\times , $\mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_2^+$,
 $\{1, f^2, t, tf^2\} \leq D_4$, $\{id, (12)(34), (13)(24), (14)(23)\} \leq A_4$.

Példák négyelemű ciklikus csoportra:

\mathbb{Z}_4^+ , \mathbb{Z}_5^\times , $\{1, f, f^2, f^3\} \leq D_4$, $\{id, (1234), (13)(24), (1432)\} \leq S_4$.

A négyelemű csoportok osztályozása

4.5.18. Tétel

Minden *négyelemű* csoport a négyelemű *ciklikus* csoporttal, vagy a *Klein-csoporttal* izomorf, attól függően, hogy van-e benne negyedrendű elem, vagy nincs.

Bizonyítás

Legyen $|G| = 4$. Ha van negyedrendű elem, akkor az általa generált részcsoporthoz négyelemű, tehát G ciklikus.

Tegyük föl, hogy nincs, legyen $G = \{1, a, b, c\}$. Ekkor a, b, c rendje Lagrange tétele miatt 2, azaz $a^2 = b^2 = c^2 = 1$.

$ab = ?$ Nem 1, mert $ab = 1 \implies b = 1b = abb = a$.

Nem a , mert $ab = a-t$ a -val egyszerűsítve $b = 1$ lenne.

Hasonlóképpen ab nem lehet b , tehát $ab=c$.

Ugyanígy: a, b, c közül bármely kettő szorzata a harmadik. □

Prímnégyszög elemes számú csoportok

4.11.3. Következmény

Minden *prímnégyszög* rendű csoport kommutatív.

A bizonyítás konjugált elemosztályokkal történik, nem kell tudni.

Következmény

Ha p prím, akkor izomorfia erejéig két p^2 rendű csoport van: $\mathbb{Z}_{p^2}^+$ és $\mathbb{Z}_p^+ \times \mathbb{Z}_p^+$.

Ezek nem izomorfak a véges Abel-csoportok alaptételének egyértelműségi állítása miatt, vagy mert $(\mathbb{Z}_p^+)^2$ nem ciklikus.

Tehát izomorfia erejéig rendre két 4, 9, 25 rendű csoport van.
Izomorfia erejéig egy-egy 1, 2, 3, 5, 7, 11, 13 rendű csoport van.

Kimaradt: 6, 8, 10, 12.

Hatodrendű csoportok

4.8.37. Gyakorlat (NB)

Legyen p páratlan prímszám. Ekkor egy $2p$ rendű csoport vagy ciklikus, vagy a D_p diédercsoporttal izomorf.

Nem izomorfak, mert csak az egyik kommutatív.

Következmény

Tehát hatodrendű és tizedrendű csoportból is kettő van.

4.5.16. Gyakorlat: $S_3 \cong D_3$.

Bizonyítás

Mindkettő egy háromelemű halmaz összes permutációjából áll. A D_3 esetében ezek a szabályos háromszög csúcsai.

Nyolcadrendű csoportok

4.11.10. Feladat (NB)

Nyolcadrendű csoport ötféle létezik.

Nemkommutatívak: a D_4 diédercsoport és a Q kvaterniócsoport.

Kommutatívak: \mathbb{Z}_8^+ , $\mathbb{Z}_4^+ \times \mathbb{Z}_2^+$, $\mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_2^+ \times \mathbb{Z}_2^+$.

D_4 nem izomorf Q -val, mert D_4 -ben öt darab, Q -ban pedig csak egy darab másodrendű elem van. A három kommutatív csoport is páronként nemizomorf: a másodrendű elemek száma rendre 1, 3, 7.

4.11. szakasz (NB)

Minden p prímre két nemkommutatív és három kommutatív p^3 rendű csoport van.

A kis (legfeljebb 30 elemű) csoportok táblázata: jegyzet, 682. oldal.

p exponensű, nemkommutatív csoport

4.11.12. Gyakorlat

Legyen p páratlan prím, és álljon $G \leq \text{GL}(3, \mathbb{Z}_p)$ azon mátrixokból, melyek főátlójában végig 1, alatta csupa nulla áll. Ekkor $|G| = p^3$, G nem kommutatív, és minden $\neq 1$ elemének rendje p .

Bizonyítás

G elemei $E + N$ alakúak, ahol E az egységmátrix, N szigorú felső háromszög-mátrix, és így $N^3 = 0$. Mivel $EN = NE$, ezért

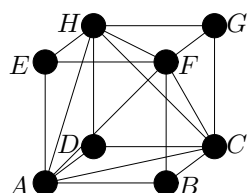
$(E + N)^p = E^p + pE^{p-1}N + [(p-1)/2]pE^{p-2}N^2$ (alkalmazható a binomiális tétel, az összeg többi tagja nulla.) A \mathbb{Z}_p test fölött $pN = 0$. Mivel p páratlan, $(p-1)/2$ egész, és ezért az összeg harmadik tagja is nulla, azaz $(E + N)^p = E$. A G rendjének leolvasása és a nemkommutativitás bizonyítása HF. \square

G -ben és $(\mathbb{Z}_p^+)^3$ -ben ugyanazok az elemrendek, de nem izomorfak.

A kocka szimmetriacsoportja

4.9.32. Feladat

A kocka szimmetriacsoportja izomorf $S_4 \times \mathbb{Z}_2^+$ -vel.

$ACFH$ szabályos tetraéder.
 $BDEG$ szintén.

G tranzitívan hat a két tetraéderből álló halmazon. Legyen K az $ACFH$ stabilizátora. A pálya-stabilizátor-tétel miatt a K részcsoporthoz indexe 2, és így K normálosztó. Továbbá $K \cong S_4$, hiszen 24 elemű, és része $S_{\{A,C,F,H\}}$ -nak. Legyen $L = \{id, r\}$, ahol r a középpontos tükrözés. L normálosztó, mert r minden transzformációval felcserélhető. Így $G \cong K \times L$. \square

4. Egyszerű csoportok

Kommutatív egyszerű csoportok

4.8.2. Definíció

A G csoportot *egyszerű csoportnak* nevezzük, ha pontosan két normálosztója van: a triviálisak (vagyis $\{1\}$ és G). (Az egyelemű csoport *nem* egyszerű!)

4.8.3. Következmény

A kommutatív egyszerű csoportok pontosan a *prímrendű ciklikus* csoportok.

Bizonyítás

Egy Abel-csoportban minden részcsoporthoz nyilván normálosztó. Tehát a kommutatív egyszerű csoportok azok, amelyeknek pontosan két részcsoporthoz van. Láttuk, hogy ezek pont a prímrendű ciklikus csoportok. \square

Két fontos példa

4.12.30. Tétel (NB)

Az A_n alternáló csoport egyszerű, ha $n \geq 5$.

Következmény: A legalább ötödfokú általános egyenletekre nincs megoldóképlet (négy alapművelettel és gyökvonással).

4.12.36. Gyakorlat (NB)

Ha $n \geq 5$, akkor S_n egyetlen nemtriviális normálosztója A_n .

4.8.42. Feladat (NB)

A gömb mozgáscsoportja, azaz $SO(3)$ egyszerű csoport.

4.9.13. Gyakorlat (NB)

A gömb szimmetriacsoportja, $O(3) \cong SO(3) \times \mathbb{Z}_2^+$.

5. Feloldható csoportok

Csoportok bővítése

Ha N normálosztó G -ben, akkor G -t megpróbálhatjuk összerakni N -ből és a G/N faktorcsoportból: *bővítés*. N és G/N már kisebb csoport, így egyszerűbb szerkezetű. Addig folytathatjuk, amíg egyszerű csoporthoz nem jutunk. Így minden csoportot „szétbonthatunk” egyszerű csoportokra.

Az összerakás *nem egyértelmű!*

Példa

$G = \mathbb{Z}_6^+$, $N = \{0, 2, 4\} \cong \mathbb{Z}_3^+$ és $G/N \cong \mathbb{Z}_2^+$.

$G = S_3$, $N = A_3 \cong \mathbb{Z}_3^+$ és $G/N \cong \mathbb{Z}_2^+$.

Tehát ugyanazokat az egyszerűeket kapjuk (\mathbb{Z}_3^+ és \mathbb{Z}_2^+), mégis \mathbb{Z}_6^+ és S_3 nem izomorfak.

Ennek ellenére a „ G -be bezárt egyszerű csoportok” listája fontos információ minden csoportról.

Feloldható csoportok

Meszeszerű definíció (precízen lásd 4.13.5. Definíció)

Feloldható: bővítéssel összerakható prímrendű ciklikusokból.

4.8.15. Állítás: S_3 és S_4 feloldható, de S_5 nem.

$id \triangleleft A_3 \triangleleft S_3$, a faktorok \mathbb{Z}_3^+ és \mathbb{Z}_2^+ .

Ezért van a Cardano-képletben köbgyök és négyzetgyök!!

$\{id\} \triangleleft \{id, (12)(34)\} \triangleleft \{id, (12)(34), (13)(24), (14)(23)\} \triangleleft A_4 \triangleleft S_4$.

A faktorok rendre \mathbb{Z}_2^+ , \mathbb{Z}_2^+ , \mathbb{Z}_3^+ , \mathbb{Z}_2^+ .

Vigyázat! $\{id, (12)(34)\}$ nem normálosztó S_4 -ben!

$id \triangleleft A_5 \triangleleft S_5$, és itt A_5 egyszerű, de nem prírendű.

A G -be „bezárt” egyszerű csoportok listája egyértelmű (mindegy, hogyan bontjuk le): Jordan–Hölder-tétel (4.13.3).

Feloldhatóság és gyökképlet

Abel, 1824: az általános ötödfokú egyenletre nincs gyökképlet.

Galois, 1830 körül: minden egyenletnek definiálta a *szimmetriacsoportját*. Be-látta, hogy ez a csoport pontosan akkor feloldható, ha az egyenlet gyökeit fel lehet írni a négy alpművelet és gyökvonás segítségével.

Lásd jegyzet, 6.9. szakasz.

6.6.15. Feladat (NB)

$x^5 - 4x + 2$ szimmetriacsoportja (Galois-csoportja) S_5 . Ezért ennek a polinomnak a gyökei nem gyökkifejezések.

$x^5 + 3x^4 - 4x^3 - 5x^2 + x + 1$ Galois-csoportja D_5 , feloldható. Ezért ennek a polinomnak a gyökei gyökkifejezések.

6. A véges egyszerű csoportok osztályozása

Prímhatványrendű csoportok

Cauchy, *Sylow*, 1840–80: prímhatványrendű csoportok.

Lásd jegyzet, 4.11 szakasz.

4.11.5. Következmény (NB)

Ha egy prímhatványrendű csoport egyszerű, akkor az prírendű ciklikus csoport.

4.13.10. Következmény

Minden prímhatványrendű csoport feloldható.

Mert a lebontáskor keletkező egyszerűek prímhatványrendűek.

Jelentősége a *geometriai szerkeszthetőség* elméletében (6.8. Szakasz).

A Mathieu-csoportok

Mathieu, 1880 körül felfedezett 5 új egyszerű csoportot.

Jelük: M_{11} , M_{12} , M_{22} , M_{23} , M_{24} .

A síkon az egyenesek részhalmazok, és bármely két pont pontosan egy egyenesen van rajta.

Általánosítás: blokkrendszerek

Legyen X egy 24 elemű halmaz. Ki akarunk választani nyolcelemű részhalmazokat úgy, hogy X minden ötelemű részhalmaza pontosan egyben legyen benne: *Steiner-rendszer*. Lényegében csak egyféleképpen lehet megcsinálni.

M_{24} ennek a szimmetriacsoportja. M_{23} ebben egy pont stabilizátora, M_{22} az M_{23} -ban stabilizátor.

Burnside kétprímes tétele

Burnside, *Frobenius*: áttörés 1900 táján.

Ha G csoport, akkor vegyük a homomorfizmusait $GL(n, \mathbb{C})$ -be. Ezek megfogják G szerkezetét. A mátrixok elemei komplex számok, jól lehet számolni velük: *reprezentációelmélet*.

4.13.11. Burnside „kétprímes” tétele

Ha a G véges egyszerű csoport rendjének legfeljebb két különböző prímosztója van, akkor az prírendű ciklikus.

Szellemes bizonyítás, az elmélet felépítésével együtt 30 oldal.

Következmény

Ha $|G| = p^a q^b$ (p, q prímek), akkor G feloldható.

Páratlan rendű csoportok

Suzuki, *Feit*, *Thompson*: 1963. Csoportelmélet év az Egyesült Államokban.

4.13.12. Feit–Thompson-tétel

Ha a G véges egyszerű csoport rendje páratlan, akkor az prírendű ciklikus.

Számos elméletet kellett kidolgozni hozzá. Nagyon nehéz bizonyítás, körülbelül 250 oldal. Használja a reprezentációelméletet is.

Következmény

Minden *páratlan* rendű véges csoport feloldható.

A klasszifikáció

Sok matematikus összefogásával, 1982-re sikerült megtalálni az összes véges egyszerű csoportot.

Az emberiség egyik csúcsteljesítménye, a bizonyítás körülbelül 10000 oldal.

A véges egyszerű csoportok klasszifikációja

18 végtelen sorozat.

\mathbb{Z}_p^+ , ahol p prím az első sorozat.

A_n (alternáló csoport), ha $n \geq 5$ a második sorozat.

A többi 16 sorozat a geometriából származó, mátrixokkal leírható csoportokból áll (pl. unitér mátrixok).

26 *sporadikus egyszerű csoport*: amik nem illenek bele a sorozatokba. Például az öt Mathieu-csoport sporadikus.

Számos alkalmazás az algebrán kívül is.

A Szörnyeteg

A legkisebb nemkommutatív egyszerű csoport a 60 elemű A_5 . A következők elemszámai: 168, 360, 504, 660, 1092, ...

A legnagyobb sporadikus egyszerű csoport a *Szörnyeteg* (Monster).

Felfedezője *Fisher* és *Griess* (1982). Elemszáma:

$$808\ 017\ 424\ 794\ 512\ 875\ 886\ 459\ 904\ 961\ 710\ 757\ 005\ 754\ 368\ 000\ 000\ 000$$

azaz körülbelül $8.08 \cdot 10^{53}$. Prímtényező felbontása:

$$2^{46} \cdot 3^{20} \cdot 5^9 \cdot 7^6 \cdot 11^2 \cdot 13^3 \cdot 17 \cdot 19 \cdot 23 \cdot 29 \cdot 31 \cdot 41 \cdot 47 \cdot 59 \cdot 71.$$

Ez nagyságrendekkel több, mint a föld atomjainak, vagy az űsrobbanástól mostanáig eltelt nanoszekundumoknak a száma. Vagyis számítógépben nem fér el például a szorzástáblája.

A véges egyszerű csoportokról további táblázatok találhatóak a jegyzet T. Függelékében.

Csoportelméleti fogalmak összefoglaló ábrája: 543. oldal